

УДК 343.346

ПОВТОРНІСТЬ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Смельяненко В. В.

*Кримський юридичний інститут Національної юридичної академії України
ім. Я. Мудрого, Сімферополь, Україна*

В статті розглядаються питання кваліфікації незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених повторно; вносяться пропозиції щодо доповнення ст.ст. 185, 187 КК України.

Ключові слова: незаконне заволодіння транспортним засобом, угон, повторність.

Встановлення в ч. 2 ст. 289 КК України (далі – КК) повторності як кваліфікуючої ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом викликано значною поширеністю таких випадків. Виходячи з результатів вивчення нами матеріалів 486 кримінальних справ, пов'язаних із незаконними заволодіннями транспортними засобами, кожна п'ята особа, винна у вчиненні цього злочину, скоїла посягання повторно. Тож дослідження проблеми повторності щодо даного виду злочинів є актуальним завданням науки кримінального права.

Питання кваліфікації незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених повторно, розглядалися в роботах Галахової Г. В., Звіряки В. А., Касинюка В. І., Корчевої З. Г., Коробєєва О. І., Куринова Б. О., Хомича В. М. та ін. Проте до цього часу серед криміналістів немає однастайності в тлумаченні цієї кваліфікуючої ознаки розглядуваного злочину. По-різному це питання вирішуються і в судово-слідчій практиці. Тому метою статті є науково обґрунтоване визначення змісту повторності як кваліфікуючої ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом, яке є новим для науки кримінального права.

Повторність посягання, що розглядається, згідно з п. 2 примітки до ст. 289 КК буде у випадку вчинення декількох (двох і більше) злочинів, передбачених як цією статтею, так і статтями 185-187, 189-191, 262, 410 КК. Тим самим посилення відповідальності при повторному вчиненні злочину законодавець пов'язав, з одного боку, з підвищеною суспільною небезпечністю особи, яка його вчинила [1, с. 51] (при повторності однорідних злочинів), а з другого боку – із врахованою множинністю злочинів (при повторності тотожних злочинів). Для визнання злочину повторним не має значення, були минулі злочини, що входять у повторність, закінченими або незакінченими, а також яку роль виконувала особа при вчиненні злочинів. При вчиненні винним двох і більше незаконних заволодінь транспортним засобом має місце повторність тотожних злочинів.

Кваліфікація дій винного повинна при цьому здійснюватися за ознакою повторності за ч. 2 ст. 289 КК, санкція якої вже передбачає більш суворе покарання за таку множинність. Винятки із цього правила становлять випадки, коли перше незаконне заволодіння транспортним засобом було закінченим злочином, а друге незакінченим (або навпаки). У цій ситуації здійснюється самостійна кваліфікація кожно-

го злочину, причому другого з них – за ознакою повторності. Саме таке рішення дозволяє точно врахувати всі обставини вчиненого. Подібне правило має застосовуватися й у випадку, коли хоча б одне з незаконних заволодінь транспортним засобом вчинено винним у співучасті, де він виконував роль підбурювача, пособника або організатора, а в іншому був виконавцем.

Проти такої позиції виступають Куринов Б. О. і Хомич В. М. Зокрема, вони вказують, що при кваліфікації декількох фактів угону, останній з яких виразився в замаху на угон, немає будь-яких підстав притягати особу до відповідальності за сукупністю злочинів. Все вчинене повинно кваліфікуватися як повторний угон. Так само мають кваліфікуватися випадки, коли перший злочин є незакінченим, а другий закінченим. Випадки ж вчинення спочатку закінченого угону, а потім замаху на угон вони рекомендують кваліфікувати в цілому як замах на повторний угон [2, с. 150-151; 3, с. 36-37].

З такою думкою важко погодитися. Пропозиція кваліфікувати все вчинене в першому випадку як повторний угон, а в другому як замах на повторний угон, створює ілюзію множинності закінчених або незакінчених угонів відповідно. Очевидно, що кваліфікація за сукупністю злочинів не повинна застосовуватися й до декількох незаконних заволодінь транспортним засобом, в одному з яких винний діяв як виконавець, а в іншому як підбурювач, пособник чи організатор. Водночас законодавець в ст.ст. 16, 29 КК чітко закріпив необхідність посилатися в подібних випадках на відповідні норми Загальної частини КК про незакінчений злочин і про вчинення злочину в співучасті відповідно.

Виходячи з цього, в тих ситуаціях, коли одне з незаконних заволодінь транспортним засобом, що входить у множинність, є незакінченим, а інше закінченим, або винний брав участь у його вчиненні в одному випадку як пособник, підбурювач або організатор, а в іншому як виконавець одночасне застосування правил про повторність і сукупність є необхідним.

У випадку коли незаконне заволодіння транспортним засобом вчинено після якого-небудь із злочинів, передбачених статтями 185-187, 189-191, 262, 410 КК, матиме місце повторність однорідних злочинів, тому що відповідні суспільно небезпечні діяння посягають на сходні об'єкти (відносини власності як основний або додатковий об'єкт), вчиняються однаковими способами (таємний, відкритий, обман тощо) з однією формою вини (прямий умисел).

Якщо винний при цьому не був засуджений за жоден із злочинів (ч. 1 ст. 33 КК), то матиме місце так звана повторність-сукупність [10, с. 121]. При цьому кожен злочин відповідно до ч. 2 ст. 33 КК повинен одержати самостійну кримінально-правову оцінку, при якій вчинене після відповідних однорідних посягань незаконне заволодіння чужим транспортним засобом кваліфікується за ознакою повторності (ч. 2 ст. 289 КК).

У зв'язку з викладеним вважаємо за необхідне звернути увагу на таке. Як було підкреслено вище, незаконне заволодіння транспортним засобом визнається законодавцем вчиненим повторно в тих випадках, коли раніше особою був вчинений такий же злочин або будь-який зі злочинів, передбачених статтями 185-187, 189-191, 262,

410 КК. Однак вчинення злочинів, передбачених зазначеними статтями КК, після незаконного заволодіння транспортним засобом не визнається повторним. Особливу гостроту це питання набуває, коли йдеться про вчинення злочинів проти власності, відповідальність за які передбачена в розділі VI Особливої частини КК. Так, наприклад, крадіжка чужого майна (грабіж, розбій тощо), вчинена винним після незаконного заволодіння транспортним засобом з метою обернення його на свою користь, не буде за чинним законодавством вважатися повторною.

Таке рішення законодавця навряд чи можна визнати послідовним. Вважаємо, що вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом перед яким-небудь зі злочинів, передбачених статтями 185-187, 189-191 КК, має враховуватися для кваліфікації останніх як повторних. З цієї метою пропонується: а) доповнити п. 1 примітки до ст. 185 КК вказівкою на ст. 289 КК; б) в диспозиції ч. 2 ст. 187 КК передбачити кваліфікуючу ознаку вчинення злочину особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння чужим транспортним засобом, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства.

Для визнання незаконного заволодіння транспортним засобом вчиненим повторно не має значення, чи була особа засуджена за попередній злочин. Повторність буде відсутньою тільки у випадках закінчення строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин, звільнення особи від кримінальної відповідальності за нього з підстав, установлених законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено чи знято.

При вчиненні незаконного заволодіння транспортним засобом у співучасті ознака повторності характеризує тільки ту особу, на стороні якої вона є, й тому не може ставитися у вину іншим співучасникам, навіть якщо ті знали про неї (ч. 3 ст. 29 КК) [5, с. 585].

Більшість криміналістів обґрунтовано вважає, що не буде повторності при декількох спробах вчинити незаконне заволодіння тим самим транспортним засобом або різними транспортними засобами при безуспішних спробах заволодіти одним із них, вчинених протягом невеликого проміжку часу і в одному місці [3, с. 37-38; 6, с. 45; 7, с. 49; 8, с. 49; 9, с. 211; 10, с. 367]. Так, С. у тому самому місці через невеликі проміжки часу спробував запустити двигуни у трьох автомобілів для вчинення незаконної поїздки на одному з них. Дії винного спочатку були кваліфіковані за ст. 15 і ч. 2 ст. 212¹ КК РРФСР (ст. 15 і ч. 2 ст. 289 КК України), але за протестом прокурора судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду РРФСР виключила ознаку повторності й переключила вчинене на ст. 15 і ч. 1 ст. 212¹ КК РРФСР (ст. 15 і ч. 1 ст. 289 КК України) – замах на угон транспортного засобу. При цьому було зазначено, що кожна спроба угнати автомобіль не може розглядатися як самостійний злочин, а отже – не утворює повторності [11].

Проти такої позиції виступає Звіряк В.А. На його думку, таке рішення призведе до визнання можливості існування угону як продовжуваного злочину, чого не може бути в принципі, оскільки угон має формальний склад. Випадки, коли винний «намагається запустити двигуни трьох автомашин і досягає своєї мети тільки в чет-

вертій машині, не можуть бути кваліфіковані як продовжуваний злочин – має місце замах на угон трьох машин і угон четвертої» [12, с. 71].

Виходячи з позиції, запропонованої Звірякою В. А., необхідно буде дійти висновку, що у винного було кілька умислів на угон кількох автомобілів, що виникали послідовно, з яких тільки один був реалізований. Лише в такому випадку запропонована кваліфікація виправдана. Однак йдеться про ті випадки, коли винний має один умисел на незаконне заволодіння одним транспортним засобом, тобто на вчинення одного простого (не продовжуваного) одиничного злочину, що складається з декількох спроб реалізувати цей умисел, кожна з яких є певним етапом, продовженням одного й того ж злочинного діяння [13, с. 26]. Вважаємо, що зазначене положення доцільно закріпити у постанові ПВС України від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» [14].

Не утворює повторності неодноразове використання винним транспортного засобу, яким він тимчасово незаконно заволодів, якщо такі подальші дії охоплювалися його умислом. У тих же випадках, коли після вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом винний, бажаючи приховати злочин, повертає його на місце первинного знаходження, після чого знову вирішує ним заволодіти, для чого вчиняє відповідне діяння, матиме місце повторність злочинів.

Так, Л. і В. після вживання спиртних напоїв незаконно заволоділи автомобілем, на якому протягом сорока хвилин каталися. Після цього вони поставили транспортний засіб на те місце, звідки його угнали, вирішивши ще раз покататися за кілька годин. У домовлений винними час вони знову заволоділи цим же транспортним засобом, але в процесі повторної поїздки були затримані. Суд визнав Л. і В. винними в повторному незаконному заволодінні транспортним засобом, вчиненому за попередньою змовою групою осіб [15].

Таке рішення є правильним, оскільки винні вчинили два тотожних злочини, на кожен із яких у них був свій умисел. Той факт, що винні після поїздки на транспортному засобі, повернувши його, знову вирішили пізніше на ньому покататися, свідчить не про єдиний умисел на використання транспортного засобу, яким вони незаконно заволоділи, а про умисел ще раз вчинити злочин. Має рацію Хомич В. М., коли пише, що для повторності необхідне подолання в кожному випадку психологічного бар'єра, що полягає у формуванні та реалізації умислу на вчинення певного злочину [3, с. 37], що й мало місце в наведеному прикладі.

Таким чином, висновки та рекомендації, викладені в статті, сподіваємося, сприятимуть однаковому розумінню повторності як кваліфікуючої ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом як в теорії кримінального права, так і в практиці застосування ст. 289 КК України.

Перелік літератури

1. Малков В. П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. – 173 с.

2. Куринов Б. А. Автотранспортные преступления. Квалификация и ответственность / Б. А. Куринов. – М. : Юрид. лит., 1976. – 208 с.
3. Хомич В. М. Уголовная ответственность за угон транспортных средств / В. М. Хомич. – Мн. : Изд-во БГУ, 1982. – 96 с.
4. Бажанов М. И. Уголовное право Украины : Общая часть / М. И. Бажанов. – Д. : Пороги, 1992. – 167 с.
5. Бойцов А. И. Преступления против собственности / А. И. Бойцов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 775 с.
6. Галахова А. В. Уголовно-правовая характеристика транспортных преступлений : учеб. пособие / А. В. Галахова. – М. : МССШМ МВД СССР, 1990. – 56 с.
7. Касынюк В. И. Вопросы квалификации транспортных преступлений / В. И. Касынюк, З. Г. Корчева. – К. : УМК ВО, 1988. – 70 с.
8. Коржанський М. Й. Кваліфікація автотранспортних злочинів / М. Й. Коржанський, В. А. Мисливий. – К. : Юрінком, 1996. – 80 с.
9. Коробеев А. И. Транспортные преступления / А. И. Коробеев. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 406 с.
10. Кримінальне право України : Особлива частина : [підручник] / [за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 624 с.
11. Бюллетень Верховного Суда РСФСР. – 1969. – № 12. – С. 10.
12. Зверьяка В. А. Уголовная ответственность за угон транспортных средств, предупреждение угонов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. А. Зверьяка. – К., 1999. – 182 с.
13. Малков В. П. Повторность преступлений (понятие и уголовно-правовое значение) / В. П. Малков. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. – 174 с.
14. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 23.12.2005 р. № 14 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2006. – № 1. – С. 6–11.
15. Кримінальна справа № 1-483, 2001 р. – Архів Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя Донецької області.

Смельяненко В. В. Повторность как квалифицирующий признак незаконного завладения транспортным средством / В. В. Смельяненко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2009. – Т. 22 (61), № 2. – С. 282-286.

В статье рассматриваются вопросы квалификации незаконных завладений транспортными средствами, совершённых повторно; вносятся предложения по дополнению ст.ст. 185, 187 УК Украины.

Ключевые слова: незаконное завладение транспортным средством, угон, повторность.

Emelianenko V. Повторность как квалифицирующий признак незаконного завладения транспортным средством / V. Emelianenko // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series: Juridical sciences. – 2009. – Vol. 22(61), № 2. – P. 282-286.

In article questions of qualification illegal завладений transport sredstvami, совершённых repeatedly are considered; offers on addition of the item of item 185, 187 KK of Ukraine are made.

Keywords: illegal завладение a vehicle, stealing, frequency.

Надійшла до редакції 19.10.2009 р.